

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

התבוללות בישראל ובתפוצות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: נעמי מי-עמי, חוקרת

אישור: הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

תמצית

מסמך זה נכתב לבקשת חה"כ אלכס מילר ועניינו תופעת ההתבוללות בישראל ובתפוצות.

להלן עיקרי הממצאים המפורטים במסמך:

- ההתבוללות על כל סוגיה הולכת וגדלה, בעיקר ההתבוללות בתפוצות.
- כ-5% מכלל המשפחות בישראל הן מעורבות, כלומר אחד מההורים אינו יהודי. התופעה חדשה יחסית, אך היא בעלייה מתמדת.
- על-פי נתוני משרד הפנים, בסוף ינואר 2008 היו בישראל 92,612 זוגות מעורבים. ב-55,463 מזוגות /אלה האשה אינה יהודייה, וב1; 69=-37,149 מהם הגבר אינו יהודי.
- על-פי נתוני משרד הפנים, 118,511 ילדים בישראל גדלים במשפחות מעורבות – 49,009 ילדים גדלים במשפחות שבהן האם יהודייה ו-69,502 ילדים גדלים במשפחות שבהן האב יהודי.
- סיכוייו של ילד שגדל במשפחה מעורבת להקים בעתיד משפחה מעורבת גבוהים.
- בני משפחות מעורבות חווים קשיים רבים בניסיון להשתלב בחברה הישראלית, בעיקר בתחומי הנישואים, הגירושין, הגיור והמעמד האזרחי.

1. מבוא

בשנת 2007 היתה האוכלוסייה היהודית במדינת ישראל 5,392,000 איש, לעומת 2,582,000 בשנת 1970. אוכלוסיית היהודים בעולם היום היא 13,154,000 איש. אוכלוסיית היהודים הגדולה ביותר היא בישראל. אוכלוסיית היהודים בארה"ב היום היא 5,275,000 איש. התחזית היא כי בשנת 2020 יהיו בישראל 6,228,000 יהודים, ובארה"ב יהיו 5,200,000 יהודים בלבד.¹

כאשר עוסקים בסוגיית ההתבוללות חשוב להבחין בין כמה תופעות: התבוללות יהודית בתפוצות, התבוללות ישראלית ונישואי תערובת.²

התבוללות זוהתה מאז ומתמיד כתהליך חד-כיווני של טמיעת יהודים, שהם מיעוט, בחברת הרוב הלא-יהודי הדומיננטי. ביסוד התופעה עמדו שני תנאים בסיסיים: האחד – מציאות חברתית של מיעוט יהודי החי בקרבו של רוב לא-יהודי מכריע, והאחר – מערכת גורמים המעודדים טמיעה בתחום הכלכלי, החברתי, הפוליטי, המשפטי והתרבותי.

ההתבוללות בישראל (להלן – התבוללות ישראלית), לפי מונח שטבע ד"ר אשר כהן מאוניברסיטת בר-אילן) היא בדרך כלל הפוכה מההתבוללות של יהדות התפוצות: הכוונה היא לתופעה ההולכת וגוברת של היטמעות מיעוטים בתוך חברת הרוב היהודית.

ההיטמעות של בני מיעוטים לא יהודים ברוב היהודי לא התפתחה כאפשרות מעשית משמעותית עד שנות ה-90 של המאה ה-20, בהעדר שני התנאים האמורים, אף שהקמת מדינת ישראל יצרה את התנאי הבסיסי הראשון – חברה שהרוב בה יהודי.

התפרקות ברית-המועצות והקמת חבר המדינות, בשילוב עם חוק השבות, הביאו בשנות ה-90 לעלייה המונית מחבר המדינות, שבמסגרתה הגיעו לישראל מאות אלפי עולים שאינם יהודים על-פי ההלכה. עקב זאת התפתחה בישראל תופעה של נישואי תערובת, והיא הולכת ומתרחבת עם השנים.

התבוללות ונישואי תערובת נתפסים על-פי רוב כשתי תופעות חופפות וזהות, אך לא בכל מקרה מתקיימות זהות וחפיפה ביניהם, ולא בכל מקרה נישואי תערובת מובילים להתבוללות במובנה הדתי. כך, למשל, בנישואי תערובת שבהם האשה יהודייה, מבחינת ההלכה הילדים הם יהודים לכל דבר ועניין. עם זאת, חשוב לציין כי גם במקרים אלה לעתים המשפחה מאמצת את המנהגים ואת התרבות של האב, שאינו יהודי, וכך בפועל תיתכן התבוללות – תרבותית – גם במקרים כאלה.

¹ נתונים שהוצגו בכנס על עתיד העם היהודי – 2007, שנערך במכון לתכנון עתיד העם היהודי בירושלים:

The Jewish People Policy Planning Institute, The Conference on the Future of the Jewish People – 2007, Background Policy Documents, Jerusalem, July 2007.

² אשר כהן, **התבוללות ישראלית: טמיעתם של לא יהודים בחברה היהודית בישראל והשלכותיה על הזהות הקולקטיבית**, מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוכיות היהודית, אוניברסיטת בר-אילן, 2002.

בהקשר זה חשוב להבחין בין **התבוללות דתית**, אשר תוצאותיה הן ילדים שאינם יהודים על-פי ההלכה, ובין **התבוללות תרבותית**, שאפשר לראות בה שילוב של נטישת ערכים ודפוסי התנהגות דתיים ולאומיים ואימוץ ערכים ודפוסי התנהגות זרים. מכאן שתיתכן התבוללות דתית בלא התבוללות תרבותית, ולהיפך. במסמך זה תוצג בקצרה תופעת ההתבוללות בתפוצות, ורובו יתמקד בתופעת נישואי התערובת בישראל.

2. ההתבוללות היהודית בתפוצות³

התבוללות יהודים בתפוצות היא בדרך כלל התבוללות תרבותית. שכיחות ההתבוללות התרבותית בקרב יהודים דתיים בתפוצות זהה לשכיחותה בקרב הציבור הלא-דתי. המרת דת בקרב יהודים – לנצרות או לאסלאם – היא תופעה נדירה, כי בשל חילון החברה המערבית, ההתבוללות בה אינה דורשת המרת דת כתנאי להתקבלות תרבותית-חברתית.

השיעור הגבוה של נישואי תערובת הוא אחד מסממניה המובהקים של ההתבוללות היהודית בעולם. ב-50 השנים האחרונות גדל מספר נישואי התערובת בתפוצות ב-200%, ואחד הגורמים העיקריים לכך הוא שהזהות יהודית אינה תופסת מקום חשוב בתודעתם של רבים מהיהודים. נישואי תערובת הם במקרים רבים התחלה של התבוללות דתית, שכן היות היהודים מיעוט בגולה מגדילה את הסיכוי שצאצאיהם של זוגות מעורבים לא יהיו יהודים.

להלן נתונים על נישואי תערובת בכמה ארצות בשנים האחרונות:⁴

- בארה"ב (שאוכלוסייתה היהודית היא כחמישה ורבע מיליוני בני-אדם) – 55% מכלל הנישואים של יהודים הם נישואי תערובת.
- באוסטרליה, בקנדה ובטורקיה שיעור נישואי התערובת נע בין 25% ל-35%.
- בחלק גדול מיהדות העולם, ובכלל זה בצרפת, בבריטניה וברוב אמריקה הלטינית, שיעור נישואי התערובת הוא 35%–45%.
- במקסיקו שיעור נישואי התערובת הוא פחות מ-15%.
- במזרח אירופה, ובכלל זה בחלקים של חבר המדינות, שיעור נישואי התערובת הוא יותר מ-65%.
- ברוסיה שיעור נישואי התערובת הוא 75%.

בסקר שהתפרסם בשנת 2003 בעיתון USA Today⁵ נמצא כי היקף ההתבוללות של יהודים בארה"ב מתרחב, מספר היהודים הולך וקטן וילדים הגדלים בבית שבו אחד ההורים אינו יהודי אינם נקשרים ליהדות ולמנהגיה. להלן נתונים מהסקר:

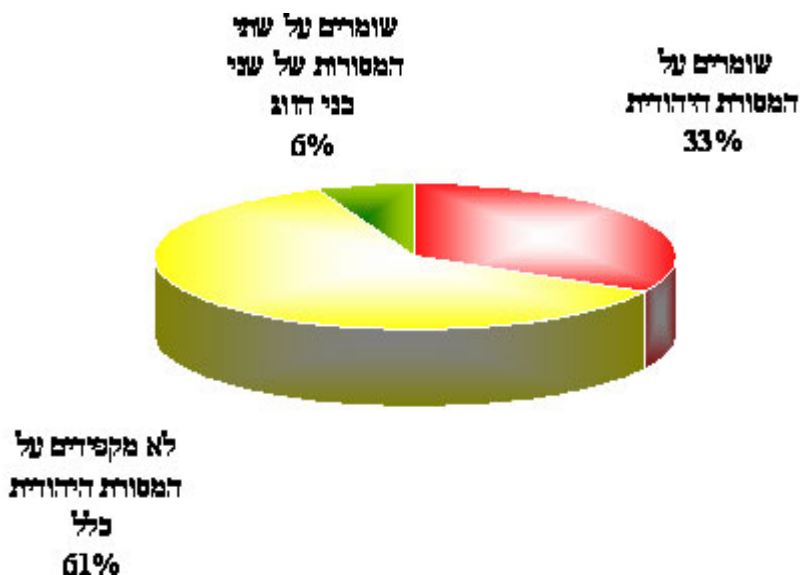
³ שלמה שרן, "התבוללות, נורמליות ושנאה עצמית בקרב יהודים", **נתיב**, גיליון 4–5, ספטמבר 2005, וכן: סטיב ישראל, "דמוגרפיה יהודית בת-זמננו: התבוללות ונישואי תערובת", *Contemporary Jewish Demography*, 2002.

⁴ Sergio Dellapergola, *Jewish Out-Marriage: A global Perspective*, Brandeis University, December 18, 2003,

וכן: שלמה שרן, שם.

- 47% מכלל היהודים שנישאו מאז שנת 1996 התחתנו עם לא יהודים.
- בני-הזוג של 31% מכלל היהודים הנשואים אינם יהודים.
- 96% מכלל הילדים שגדלים בבית שבו שני ההורים יהודים גדלים כיהודים. רק 33% מכלל הילדים הגדלים בבית שבו רק אחד מההורים יהודי גדלים כיהודים.

שמירה על מסורת יהודית אצל יהודים שנישאו ללא-יהודים בארה"ב⁶

בין הסיבות העיקריות להתבוללות במדינות המערב:⁷

- אצל רבים מהיהודים היום הזהות היהודית אינה מובהקת;
- לרבים מהיהודים בתפוצות (וגם בישראל) חסר ידע של המסורת ושל ההיסטוריה היהודית;
- היהודים הם בדרך כלל מיעוט בארצות מגוריהם, ולכן יש סיכוי ניכר שיפגשו בן-זוג שאינו יהודי;

⁵ "סקר האוכלוסייה היהודית" נערך בקרב יהודי ארה"ב אחת לעשר שנים. המקור: "סקר: מספר היהודים בארה"ב ממשיך לצנוח", Ynet, 11 בספטמבר 2003.

⁶ אתר האינטרנט של עמותת "משפחה חדשה", <http://www.newfamily.org.il>, כניסה: 27 בדצמבר 2007.

⁷ Sergio DellaPergola, **Jewish Out-Marriage: A Global Perspective**, Brandeis University, December 18, 2003.

- יש סיכוי גדול שילד ממשפחה מעורבת יתחתן גם הוא עם בן/בת זוג לא יהודי.

על-פי פרופסור סרגיו דלה-פרגולה, לשעבר ראש המכון ליהדות זמננו,⁸ התופעה של נישואי תערובת בתפוצות תלך ותרחב.

3. משפחות מעורבות בישראל

עד השנים האחרונות היתה תופעת ההתבוללות – ובפרט נישואי התערובת – מנת חלקן של קהילות יהודיות בתפוצות, שהן חברות מיעוט במדינותיהן. בשנים האחרונות, עקב העלייה הגדולה מברית-המועצות לשעבר, שבמסגרתה הגיעו לישראל עולים רבים שאינם יהודים על-פי ההלכה, הולכת ורווחת התופעה של נישואי תערובת גם בישראל.

בשנת 2008 חיים בישראל כ-320,000 עולים מחבר המדינות אשר הגיעו לארץ מכוח חוק השבות אך אינם יהודים או אינם מוגדרים יהודים על-פי ההלכה. כ-80% מקרב העולים שאינם מוגדרים יהודים הם בנים או נכדים לאב או לסב יהודי שנשא אשה שאינה יהודייה. כ-20% מהם נשואים ליהודים.⁹ כמו כן יש לזכור שבגלי העלייה מחבר המדינות הגיעו לישראל גם זוגות מעורבים רבים.

לדברי פרופסור סרגיו דלה-פרגולה, כ-5% מכלל המשפחות בישראל הן מעורבות. לדבריו, תופעה זו היא חדשה יחסית, אך היא בעלייה מתמדת.¹⁰

¹¹ מספר הזוגות שבהם לפחות אחד מבני-הזוג אינו יהודי, על-פי נתוני משרד הפנים מ-31 בינואר 2008:

זוגות שבהם הגבר לא יהודי	זוגות שבהם האשה לא יהודייה	כלל הזוגות שבהם אחד מבני-הזוג לא יהודי
37,149	55,463	92,612

⁸ Sergio DellaPergola, "Jewish Out-Marriage: A Global Perspective", **International Roundtable on Inetermarriage**, Brandeis University, December 18, 2003.

⁹ אתר האינטרנט של העמותה לזכויות המשפחות המעורבות, <http://www.mixedfamilies.rustreet.com>, כניסה: 4 בינואר 2008.

¹⁰ פרופסור סרגיו דלה-פרגולה, המכון ליהדות זמננו על שם א' הרמן, האוניברסיטה העברית, שיחת טלפון, 14 בינואר 2008.

¹¹ הגב' ליאורה בנימין, רכזת תוכניתנים, משרד הפנים, מכתב, 13 בפברואר 2008. הנתונים הם על אוכלוסייה לא ערבית, ולכן הרוב המכריע הם עולים מחבר המדינות.

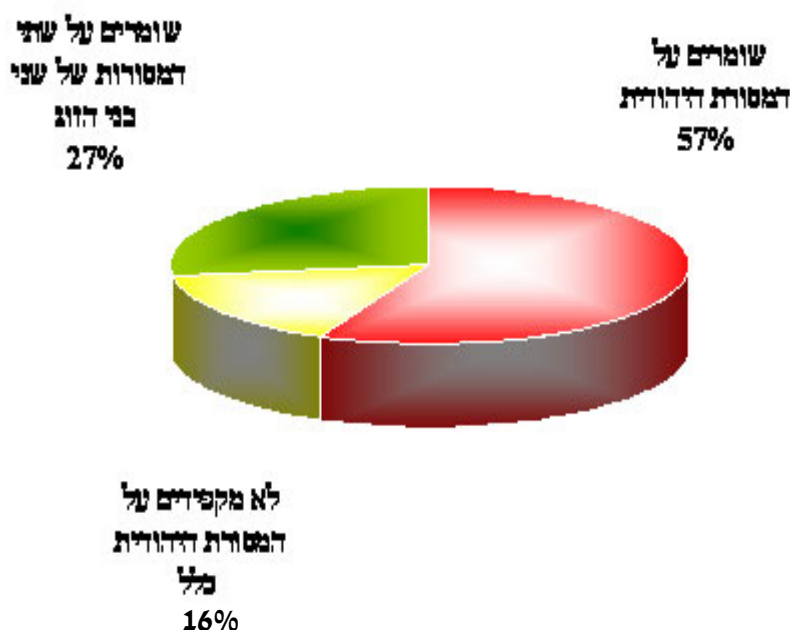
על-פי נתוני העמותה לזכויות המשפחות המעורבות מספר המשפחות המעורבות גדול יותר – כ-110,000 (הסיבה לפער היא הגדרות שונות למושגים בתחום). מספר הילדים החיים במשפחות עולים מעורבות הוא 129,000.¹²

ילדים במשפחות מעורבות לפי רישומי משרד הפנים מ-31 בינואר 2008:¹³

- 118,511 ילדים בישראל חיים במשפחות מעורבות.
- 49,009 ילדים חיים במשפחות מעורבות שבהן האם יהודייה. כאמור, ילדים אלה נחשבים יהודים מבחינת ההלכה.
- 69,502 ילדים חיים במשפחות שבהן האב יהודי. ילדים אלה אינם נחשבים יהודים. בדרך כלל הם יצוינו במשרד הפנים כחסרי סיווג דתי.

בני משפחות מעורבות חווים קשיים רבים בניסיון להשתלב בחברה הישראלית, בעיקר בתחומי נישואים, גירושין, גיור, מעמד אזרחי ואיחוד משפחות. הילדים במשפחות אלה יהיו בדרך כלל בעלי זהות יהודית חלקית, אם בכלל.

שמירה על מסורת יהודית אצל יהודים שנישאו ללא-יהודים בישראל¹⁴

¹² הגב' לודמילה אויגנבליק, מנכ"לית העמותה לזכויות המשפחות המעורבות, מכתב, 2 בינואר 2008.

¹³ הגב' ליאורה בנימין, רכזת תוכניתנים, משרד הפנים, מכתב, 18 בפברואר 2008.

¹⁴ אתר האינטרנט של עמותת "משפחה חדשה" <http://www.newfamily.org.il>, כניסה: 27 בדצמבר 2007.

מקורות

ספרים, מחקרים, מאמרים ומסמכים

- דוברין נורית, "נישואים של ישראלים בחו"ל וחלקם של עולי ברית-המועצות לשעבר בתופעה", **מגמות** מ"ד 3, אוגוסט 2006, עמ' 477–506.
- המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, "העם היהודי במישור הגלובלי", בתוך: הערכה שנתית, 2006, עמ' 26–44.
- המשרד לקליטת העלייה, תוכנית עבודה מפורטת לשנים 2008–2012 למערך הגיור בישראל, אוקטובר 2007.
- זוהר צבי ושגיא אברהם, **גיור וזהות יהודית: עיון ביסודות ההלכה**, מוסד ביאליק ומכון שלום הרטמן, 1997.
- כהן אשר, **יהודים לא-יהודים: זהות יהודית ישראלית ואתגר הרחבת הלאום היהודי**, מכון שלום הרטמן, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן והוצאת "כתר", 2006.
- כהן אשר, **התבוללות ישראלית**, מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוניות היהודית, אוניברסיטת בר-אילן, 2002.
- פיקאר אריאל, **הפסיקה ההלכתית בת ימינו והתמודדותה עם בעיות ההתבוללות**, מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוניות היהודית, אוניברסיטת בר-אילן, 2002.
- שלג יאיר, **יהודים שלא כהלכה: על סוגיית העולים הלא-יהודים בישראל**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2004.
- שרן שלמה, "התבוללות, נורמליות ושנאה עצמית בקרב יהודים", **נתיב**, גיליון 4–5, ספטמבר 2005.
- Conference on the Future of the Jewish People, Background Policy Documents, Jerusalem, July 2007
- DellaPergola Sergio, "Jewish Out-Marriage: A Global Perspective", **International Roundtable on Inter-marriage**, Brandeis University, December 18, 2003

- Sagi Avi and Zohar Zvi, **Transforming Identity: The Ritual Transformation from Gentile to Jew – Structure and Meaning**, New York NY, Continuum, 2007

מכתבים ושיחות טלפון

- אויגנבליק לודמילה, מנכ"לית העמותה לזכויות המשפחות המעורבות, מכתב, 2 בינואר 2008.
- בנימין ליאורה, רכזת תוכניתנים, משרד הפנים, מכתבים, 13 ו-18 בפברואר 2008.
- דלה-פרגולה סרגיו, פרופסור, המכון ליהדות זמננו על שם א' הרטמן, האוניברסיטה העברית, שיחת טלפון, 14 בינואר 2008.
- כהן אשר, ד"ר, שיחות טלפון, 4 ו-31 בדצמבר 2007, מכתב, 31 בדצמבר 2007.
- פישר נתנאל, מכתב, 7 בינואר 2008, שיחות טלפון, 4 ו-30 בדצמבר 2007.

עיתונות

- אלגזי יוסף, "משפחות מחוץ לגדר", באתר האינטרנט של עמותת "משפחה חדשה" <http://www.newfamily.org.il>
- ליס יהונתן ואטינגר יאיר, "הממשלה תקדם חוק נישואים אזרחיים ללא-יהודים, הארץ, 19 ביולי 2007.
- "סקר: מספר היהודים בארה"ב ממשיך לצנוח", **Ynet**, 3 במרס 2003.
- שחר אילן, "בכנסת מסכימים: מבצע גיור יוצאי ברית-המועצות נכשל", הארץ, 28 ביוני 2007.
- שחר אילן, "לובי חילוני בכנסת יקדם גיור אזרחי והפרדת דת ממדינה", הארץ, 12 בפברואר 2007.

אתרי אינטרנט

- המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, <http://www.jpppi.org.il>
- עמותת "משפחה חדשה", <http://newfamily.org.il>
- העמותה לזכויות המשפחות המעורבות, <http://www.mixedfamilies.rustreet.com>

